

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 792.01 : 792.9

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-3-1>**Сергій ПЛУТАЛОВ,***orcid.org/0000-0001-9155-5324**старший викладач кафедри сценічного мистецтва
Луганської державної академії культури і мистецтв
(Київ, Україна) si.plutalovv@gmail.com***Любов СОЛДАТОВА,***orcid.org/0000-0002-6690-0867**магістр кафедри сценічного мистецтва
Луганської державної академії культури і мистецтв
(Київ, Україна) lishchenko23@gmail.com***КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СУТНОСТІ РЕПЕРТУАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТЕАТРІВ ЛЯЛЬОК: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД**

Характеристика основної теми. У статті концептуалізовано теоретико-методичні підходи до визначення сутності репертуарної політики театрів ляльок у сучасних умовах.

Постановка проблеми. У сучасній соціокультурній ситуації місце театру ляльок серед інших соціальних інститутів істотно змінилося. У нього з'явилися інші функції та завдання, зруйнувалися старі соціальні зв'язки та утворилися нові. Через цю зміну ролі лялькового театру у суспільному житті змінилась і наука про театр, трансформувалися прикладні аспекти і відкрилися можливості інтерпретації традиційних категорій в іншому форматі.

Мета дослідження. Виходячи із зазначеного, мета дослідження полягає у розробленні теоретичних підходів до концептуалізації сутності репертуарної політики театрів ляльок у сучасних умовах.

Методи дослідження. Під час дослідження здійснено системний підхід і використано такі загальнонаукові методи: логічний аналіз (під час встановлення послідовності дослідження сутності репертуарної політики театрів ляльок) синтез (під час розкриття сутності поняття «репертуарна політика театру ляльок»), індукція, дедукція (за концептуалізації сучасних підходів до трактування категорії «політика»), аналогія і моделювання (під час формування образної моделі системи управління театром ляльок, виокремлення специфічних принципів і ключових напрямів репертуарної політики театрів ляльок).

Наукова новизна полягає у формуванні авторського визначення категорії «репертуарна політика театру ляльок» на засадах систематизації базових теоретичних підходів.

Узагальнені результати. У статті узагальнено наукові думки різних авторів щодо тлумачення категорії «репертуарна політика театру ляльок», унаслідок чого встановлено, що донині зберігається ситуація, в якій дослідники, критики і театральні практики «називають одним словом різне і різними словами - одне». Запропоновано в основу трактування поняття «репертуарна політика театру» покласти соціологічний і телеологічний підходи (у трактуванні категорії «репертуар») і системний підхід (у трактуванні політики театру), оскільки театр автором розглядається як складна соціально-економічна система, що знаходиться у постійній динаміці та взаємодії різних елементів під впливом сукупності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Окреслено основні принципи і напрями сучасної репертуарної політики театру ляльок. Сформульовано власне визначення репертуарної політики театрів ляльок.

Ключові слова: репертуар, політика, репертуарна політика, мистецтво, театр ляльок.

Serhii PLUTALOV,

orcid.org/0000-0001-9155-5324

*Senior Lecturer at the Department of Performing Arts
Lugansk State Academy of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine) si.plutalovv@gmail.com*

Liubov SOLDATOVA,

orcid.org/0000-0002-6690-0867

*Master at the Department of Performing Arts
Lugansk State Academy of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine) lishchenko23@gmail.com*

CONCEPTUALIZATION OF ESSENCE PUPPET THEATER'S REPERTOIR POLICY: MODERN VISION

Description of basic theme. The article conceptualizes theoretical and methodological approaches to defining the essence of the repertoire policy of puppet theaters in modern conditions.

Raising of problem. In the modern sociocultural situation, the place of puppet theater among other social institutions has changed significantly. He had other functions and tasks, old social ties were destroyed and new ones were formed. In connection with this change in the role of the puppet theater in public life, the science of theater has also changed, the applied aspects have been transformed and the possibilities have opened up for interpreting traditional categories in a different format.

Research aim. the purpose of the article is to develop theoretical approaches to conceptualizing the essence of the repertoire policy of puppet theaters in modern conditions.

Research methods. In the course of the research, a systematic approach was implemented and general scientific methods were used: logical analysis (with the established research sequence of the essence of the repertoire policy of puppet theaters), synthesis (when disclosing the essence of the concept of "repertoire policy of puppet theater"), induction, deduction (when conceptualizing the category "politics"), analogy and modeling (when forming a figurative model of the puppet theater management system, highlighting specific principles and key directions of the puppet theater's repertoire policy).

Scientific novelty consists in the formation of the author's definition of the category "repertoire policy of puppet theater" on the basis of systematization of basic theoretical approaches.

Generalized results. The article summarizes the scientific points of view, different authors, on the interpretation of the category "repertoire policy of puppet theater", as a result of which it has been established that until now there is a situation in which researchers, critics and theatrical practitioners "call different things with one word and one thing with different words" ... It is suggested that the interpretation of the concept of "theater repertoire policy" is based on sociological and teleological approaches (in the interpretation of the category of "repertoire") and a systemic approach (in the interpretation of the "politics" of the theater), since the theater is considered by the author as a complex socio-economic system that is in constant dynamics and the interaction of different elements, influenced by a combination of factors of the external and internal environment. The main principles and directions of the modern repertoire policy of the puppet theater are outlined. The definition of the repertoire policy of puppet theaters has been formulated.

Key words: *repertoire, politics, repertoire politics, art, puppet theater*

Постановка проблеми

Зі зростанням ролі культури у суспільстві вона перестає бути просто однією із форм задоволення потреб, а стає активним суб'єктом соціально-економічних процесів. Цілісний підхід до формування культурної політики держави ґрунтується на окремих елементах, серед яких можна виділити репертуарну політику театрів ляльок, що поєднує програмно-цільові методи планування, приватно-державне партнерство, міжнародне співробітництво, взаємодію суспільства тощо, дозволяючи культурі ефективно розвиватися в умовах цифровізації.

З одного боку, цифровізація виступає драйвером розвитку сучасної діяльності театрів ляльок не тільки в Україні, але і у світі, а з іншого – створює перешкоди у вигляді додаткових витрат на

реалізацію репертуарної політики. Все це вимагає особливої уваги до процесів реформування задля того, щоб не втратити під час змін всесвітньо визнані досягнення вітчизняного театрального мистецтва і не допустити відставання театральної справи від загального розвитку. Для цього потрібно виробити ефективні механізми підтримання театрів ляльок незалежно від їх організаційно-правових форм і приналежності. Тому у нинішніх умовах здійснення репертуарної політики театрів ляльок України має забезпечити не тільки збереження досягнень вітчизняної сцени колишніх років, але і дати нові імпульси розвитку театру як виду мистецтва і як соціального інституту, що відповідає духовним запитам українців. Через це можна стверджувати, що обраний напрям дослідження є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Варто зазначити, що розвиток сучасної репертуарної політики театрів ляльок ґрунтується на суттєвому науковому і практичному доробку. Значний внесок у сучасну культуру театрів ляльок внесли такі театральні діячі, як Л. С. Курбас, И. Н. Шаховца, П. Д. Горбенко та інші.

Серед сучасних діячів варто відзначити роботи таких українських науковців, як Л. Попов, С. Сфремов, В. Виходцевський, В. Задорожня, які присвятили свої дослідження лялькарям України і технологіям виготовлення театральної ляльки, *відображені в таких творах*, як «Лялькарі відкривають світ», «Наш театр ляльок», «Крок довжиною у десять років», «Монолог із лялькою» та інші, та *пройшли практичну апробацію у таких виставах*, як «Лісова Пісня» Л. Українки, «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, «Скупий лицар» О. Пушкіна, «Іван Голик» О. Кузьміна за І. Манжурою, «Бременські музики» Г. Гладкова, «Вертеп», «Пітер Пен» Є. Огороднього за Дж. Баррі, «Хлопчик-з-мізинчик» М. Рибалка та Т. Сільченко за казками Ш. Перро, О. Толстого та братів Гримм (режисер Л. Попов).

Незважаючи на значні досягнення, сучасна наука і практика театру ляльок потребує уточнення категоріального апарату, пошуку гнучкіших та адаптивних методик формування і реалізації репертуарної політики театрів ляльок у сучасних умовах.

Виходячи із цього, **мета роботи** полягає у розробленні теоретичних підходів до концептуалізації сутності репертуарної політики театрів ляльок у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Хоча театр є одним із найдавніших видів мистецтва, методологічні принципи театрознавства як повноцінного мистецтвознавчого напрямку були сформульовані лише на початку ХХ століття. Тоді народилась і набула розвитку нова парадигма театального мислення, пов'язана із появою режисури. Проблема самоідентифікації театального мистецтва встала надзвичайно гостро, породивши бурхливу полеміку. В історико-театральних дослідженнях оживав лексикон різних епох і національних культур: античності, середньовіччя, комедії дель арте, східного театру. Нові поняття формувались у працях теоретиків і режисерських маніфестах К. С. Станіславського, Е.-Г. Крега, М. Метерлінка, Г. Фукса, В. Е. Мейєрхольда, А. Я. Таїрова та інших. Виникло безліч індивідуальних лексичних формулювань, часто надто «прив'язаних» до конкретних явищ, і велика кількість різних словесних позначень тих самих понять (загальновизнані форму-

лювання низки визначень не знайдені і донині) (Баркова, 2015:10).

Діяльність провідних режисерів-реформаторів і теоретиків театру була тісно пов'язана із вивченням старовинних театральних традицій. До них зверталися Н. Н. Евреїнов, Г. І. Лукомський, В. Е. Мейєрхольд, А. Я. Таїров, Е. Б. Вахтангов, В. Н. Соловйов, К. М. Миклашевський. Більшість естетичних параметрів і понять розглядалися суб'єктивно, отримували нове забарвлення, трансформувалися щодо власних теорій. У цьому «плавильному котлі» були народжені міфологеми містеріального дійства, комедії дель арте, прийоми театру Кабукі, які почали власне життя і вплинули на європейську театральну думку. Паралельно існували тенденції до систематизації і потреба у створенні універсальної системи координат. Зокрема, Мейєрхольд першу спробу складання «каталогу театральних прийомів» зробив у 1914 році, а пізніше доручав своїм учням підготувати матеріали для театального словника. У 1926 році Ф. Жемье створив Всесвітнє театральне товариство, що випускало журнал «Cahiers de Théâtre». Серед іншого перед виданням ставилося завдання створення єдиної європейської театральної термінології (Цимбалюк, 2003:12).

Отже, потреба у розробленні понятійного апарату була усвідомлена вже на цьому етапі, однак реалізувати її так і не вдалося. У 1960-і роки ЛПТМіК із ініціативи Л. Ф. Макарьєва була зроблена спроба систематизувати термінологічний апарат Системи Станіславського (Мигашко, 2019:6). Загалом досі зберігається ситуація, в якій дослідники, критики і театральні практики «називають одним словом різне і різними словами – одне», проте основні поняття «вуалюються випадковою словесною фразеологією». Все це зумовлює потребу у з'ясуванні сутності поняття «репертуарна політика театрів ляльок» в умовах цифровізації. Із цією метою автором побудовано таку послідовність здійснення задуму (рис. 1):

Аналіз нормативно-правової бази дозволив установити, що на законодавчому рівні відсутнє єдине закріплене поняття «репертуарна політика», що додатково доводить необхідність уточнення цієї категорії. Зокрема, у законі України «Про театри і театральну справу» надається визначення «репертуар театру», під яким розуміють сукупність творів театального мистецтва, які публічно виконуються у театрі протягом певного періоду (Закон України, 2021:3). Однак це визначення має загальні ознаки, оскільки не містить деталізації за видами театальної діяльності, а також його сформульовано без урахування сучасної глобальної

Рис. 1. Формула розкриття сутності репертуарної політики театрів ляльок

Джерело: складено автором

трансформації усіх сфер життєдіяльності, пов'язаних із новими викликами.

Етимологія поняття «репертуар» свідчить про те, що воно започатковано від латинського слова *repertorium*, що означає «набір творів»; це є результатом суми трьох компонентів латинської мови: префікса «re-», еквівалентного «знову» або «назад»; дієслова «parare», яке означає «підготувати»; суфікса «-torum», що використовується для позначення «пов'язаних із» (Пави, 2003:8). Отже, можна зробити висновок, що у вузькому значенні «репертуар» - це підготовлений набір творів, який із чимось пов'язаний.

У широкому розумінні репертуар трактується як набір навиків або продуктів: «Нападаючий знову продемонстрував свій величезний репертуар, що перемістився і став кошмаром для захисту суперників», «Наша компанія пропонує широкий репертуар рішення для техніки, комуніальну гідроізоляційну конструкцію» (Лаврентій, 2021:5). Тобто із зазначеного можна зробити висновок, що репертуар – це певний набір чогось. Дійсно, у словнику театральних термінів визначення «репертуар» звучить так: «це набір творів, які артистична група репетирує і готує до виступу або подання перед публікою» (Баркова, 2015:10).

Репертуар театру, згідно із тлумаченням К. М. Хоруженко, – це сукупність творів театального мистецтва, які публічно виконуються у театрі протягом певного періоду. Наприклад, «театр запропонував репертуар сучасних творів, які викликали задоволення у глядача. Я завжди намагаюся оновлювати репертуар для того, щоб людям не було скучно» (Хоруженко, 1997:11).

У дослідженнях колективу авторів (Н. А. Баркової, А. П. Варламової, Т. С. Джурової, А. О. Дунаєвої, А. Ю. Зубкова, А. А. Кирилова, Р. В. Кондратенко, Д. Д. Кумукової, Е. А. Кухти, В. В. Лецовича, О. Н. Мальцевої, Е. В. Маркової, В. І. Максимова, В. М. Миронової, Л. С. Овес, А. С. Пасу, Н. В. Пісочинської, А. В. Сергеева, Ю. М. Сінкевича, І. Р. Скляревської, Н. А. Таршис, Т. С. Ткач, А. А. Чепурова, Т. В. Шабаліної) під театральним репертуаром розуміється «той самий, сформований із породжених, зазвичай представлених у визначеному театрі: «Наш театральний репертуар заснований на великих авторах Іспанського

золотого століття», «Театральний репертуар, що відрізняється різноманітністю», «Донині немає новин про театральний репертуар нового сезону» (Баркова, 2015:10).

Отже, ми бачимо, що театральний репертуар – це основа театру. Крім того, остання теза доводить, що театральний репертуар має змінюватися протягом часу. Про необхідність оновлення театального репертуару зазначається і в роботах Р. Шульги, де авторка стверджує, що театральний репертуар впливає на формування світогляду дитини і дорослого, тому потребує ретельного підбору і регулярного поновлення (Шульга, 2006:13).

Задля формування власного бачення трактування поняття «репертуарна політика театрів ляльок» ми розглянемо сутність терміну «політика». Згідно із визначенням, що подається у Великому тлумачному соціологічному словнику, «політика – це мистецтво управління» (Джерри, 2001:2). Згідно із Новою філософською енциклопедією термін «політика» був уведений у IV столітті до н. е. Аристотелем, який пропонував для нього таке визначення: «політика – це мистецтво управління полісом» (Ковалева, 2000:7).

Отже, можна зробити висновок, що у вузькому значенні слова політика – це мистецтво управляти. Аналіз наукової літератури дозволив установити, що цей термін широко використовується майже в усіх галузях сучасних знань, а також те, що існує кілька різних уявлень про природу і походження категорії «політика», власно як і її різновиди, систематизація яких представлена на табл. 1.

Виходячи із вищезазначеного, а також із поданих у табл. 1 підходів, варто відмітити, що у статті в основу трактування поняття «репертуарна політика театру» покладено соціологічний і телеологічний підходи (у трактуванні категорії «політика») і системний підхід (у трактуванні політики театру), оскільки театр автором розглядається як складна соціально-економічна система (рис. 2), що знаходиться у постійній динаміці і взаємодії різних елементів під впливом сукупності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Варто зазначити, що внутрішнє і зовнішнє середовище у парадигмі системного підходу відіграють важливу роль, оскільки саме його фактори

Сучасні підходи до трактування категорії «політика»

№	Підхід	Визначення
1	Субстанціональний	Визначення політики корелює із поняттям «влада», визначаючи політику або як управління за допомогою влади, або як прагнення до набуття і збереження такої
2	Інституційний	Визначення, в яких увага зосереджується на певній організації або деякій спільноті людей, які виконують владні функції. Зазвичай як ключовий інститут позначають державу (таких поглядів дотримувався, зокрема, Володимир Ленін), проте є інші варіації, які акцентують увагу на інших громадських інститутах
3	Соціологічний	У межах цього підходу суспільство розглядають як сукупність структурно організованих груп, які реалізують свої потреби та інтереси за допомогою влади, а політику – як ті чи інші форми діяльності подібних соціальних груп із реалізації зазначених вище потреб
4	Телеологічний	Подібне розуміння сутності політики пов'язано із поняттями організації, визначення мети і її досягнення, за рахунок чого поле дії терміну «політика» істотно розширюється

Джерело: складено автором

Рис. 2. Образна модель системи управління театром ляльок

Джерело: складено автором за даними (Коленько, 2019:4)

впливають на кінцевий результат діяльності театру (рис. 2).

Керуюча система театру ляльок містить дирекцію, художньо-керівний склад, інформаційні підрозділи, що забезпечують роботу керівної ланки. Вона називається адміністративно-управлінським апаратом. Вхідним впливом і кінцевим продуктом керуючої частини є інформація. На цьому рівні ухвалюються управлінські рішення як результат аналізу, прогнозування, оптимізації, обґрунтування і вибору із безлічі варіантів для досягнення поставленої мети. Керована частина представлена акторським складом, помічниками, репетиторами, костюмерами, спеціалістами зі світла і т.д.

Кожна із зазначених частин має певну самостійність і власне призначення. Об'єктом управління є ніщо інше, як система, яка виконує рольову функ-

цію театру ляльок, водночас як суб'єкт управління підтримуючи виходи цієї системи на рівні, що задовольняє заданим умовам її функціонування. Як суб'єкт у такому разі виступає репертуарна політика театру ляльок.

Отже, репертуарна політика – це інструмент, що дозволяє керівництву театру збалансувати інтереси творчого колективу (режисерів, акторів, художників), інтереси глядачів та економічні інтереси театру, підпорядкувати їх місії театру загалом (складено автором).

Ураховуючи той факт, що об'єктом дослідження є проблеми і перспективи реалізації репертуарної політики театрів ляльок, де основним глядачем виступають діти, репертуарна політика цієї галузі має базуватися на специфічних принципах і ключових напрямках, концептуалізація яких зображена на рис. 3.

Рис. 3. Концептуалізація структури репертуарної політики театрів ляльок

Джерело: складено автором за даними (Сапегин, 1986:9)

До специфічних принципів репертуарної політики театрів ляльок автором магістерської роботи віднесено принцип гуманізму, який передбачає прогресивну життєву позицію, здатність та обов'язок вести етичний спосіб життя з метою самореалізації та прагнення залишити після себе блага, якими зможуть користуватися майбутні покоління (Андрушко, 1987:1).

Принцип демократії у цьому контексті є формою управління, за якої усі (як керована, так і керуюча частини) беруть участь у процесі управління театральною діяльністю і беруть на себе відповідальність перед суспільством прямо або через своїх вільно обраних представників (керівників театру).

Принцип пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей базується на тому, що його зміст не пов'язаний із конкретним історичним періодом розвитку суспільства або конкретною етнічною традицією, а, наповнюючись у кожному соціокультурному періоді власним конкретним змістом, такі цінності відтворюються у будь-якому типі культури як цінності, наприклад, релігійні, культурні, вікові, гендерні та інші.

Принцип свободи творчості і загальної доступності театрального мистецтва базується на тому, що кожна людина (дитина) незалежно від її фізичних і моральних здібностей та особливостей має право відвідувати театральні вистави, а також надавати переглянутому критичну оцінку.

Зазначені вище принципи, а також аналіз основних положень закону «Про театри і театральну

справу» дозволили виокремити ключові напрями репертуарної політики театрів ляльок України, які, на думку автора магістерської роботи, є універсальними для всіх українських театрів, а за необхідністю кожен окремо взятий ляльковий театр може доповнити їх іншими, виходячи із власної мети.

Висновки. Отже, концептуалізація сутності репертуарної політики театрів ляльок дозволила дійти висновку, що донині дослідники, критики і театральні практики не дійшли згоди щодо тлумачення категорії «репертуарна політика театру ляльок». Тому автором запропоновано власне визначення, в основу якого покладено соціологічний і телеологічний підходи (у трактуванні категорії «репертуар») та системний підхід (у трактуванні політики театру), оскільки театр розглядається як складна соціально-економічна система, що знаходиться у постійній динаміці під впливом сукупності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Доведено, що у сучасних умовах функціонування лялькових театрів під репертуарною політикою доцільно розуміти інструмент, який дозволяє керівництву театру збалансувати інтереси творчого колективу (режисерів, акторів, художників), інтереси глядачів та економічні інтереси театру, підпорядкувати їх місії театру загалом. Окреслено основні принципи і напрями сучасної репертуарної політики театру ляльок у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко В. А. Этические модальности у Лоренцо Валлы. Рациональность, рассуждения, коммуникация. 1987. С. 52-58.
2. Большой толковый социологический словарь : рус.-англ., англ.-рус. / авт.-сост. Д. Джерри. Москва: Вече; АСТ, 2001. Т. 1. 543 с.
3. Закон України «Про театри і театральну справу». Розділ I Загальні положення. Стаття 1. Визначення термінів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text> (дата звернення: 02.09.2021).
4. Коленько С. Г. Менеджмент в сфере культуры и искусства : учебник. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 370 с.
5. Лаврентій Р.Я. Український театр східної Галичини 20–30-х років ХХ ст.: процеси модернізації : автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2021. 54 с.
6. Мигашко О. Коротка історія творчої резервації. Про наші театри за кордоном і закордонні в Україні. *Тиждень*. 2019. Вип. 6. С. 112-121.
7. Ковалева М.С. Новая философская энциклопедия. В 4 т. Т. 1. Москва : Мысль, 2000. 723 с.
8. Пави П. Словарь театра. Пер. с фр. Л. Баженова. Москва, 2003. 516 с.
9. Сапегин Б. В. Режиссер самодеятельного театрального коллектива : учебное пособие для студентов отделения режиссуры драмы института культуры. Львов : Искусство, 1986. 146 с.
10. Баркова Н. А. и др. Театральные термины и понятия: материалы к словарю. Под ред. А.А. Ткач. Санкт-Петербург, 2015. 297 с.
11. Хоруженко К. М. Культурология: Энциклопедический словарь. Ростов на Дону: «Феникс», 1997. 640 с.
12. Цимбалюк Н.М. Дозвілля в Україні. Теоретичні та емпіричні аспекти: монографія. Київ : ДАКККиМ, 2003. 224 с.
13. Шульга Р. Соціокультурний вимір художнього життя в Україні. Культура. Суспільство. Особистість. Навчальний посібник. За ред. Л. Скокової. Київ : Інститут соціології НАНУ, 2006. 361 с.

REFERENCES

1. Andrushko V. A. (1987) Eticheskie modal'nosti u Lorentso Vally [Ethical modalities in Lorenzo Valla]. *Ratsional'nost', rassuzhdeniya, kommunikatsiya*. S. 52-58. [in Russian].
2. Dzherri D. (2001) Bol'shoi tolkovyy sotsiologicheskii slovar' [Comprehensive explanatory sociological dictionary]. Moskva : VecheAST. [in Russian]
3. Zakon Ukrainy «Pro teatry i teatralnu spravu» [Law of Ukraine "On Theaters and Theater activity"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text> (data zvernennia: 02.09.2021). [in Ukrainian].
4. Kolen'ko S. G. (2019) Menedzhment v sfere kul'tury i iskusstva. [Management in the field of culture and art]. Moskva : Yurayt. [in Russian].
5. Lavrentii R.Ya. (2021) Ukrainskyi teatr skhidnoi Halychyny 20–30-kh rokiv KhKh st.: protsesy modernizatsii [Ukrainian theater of modern Galicia of the 20-30s of the 20th century: the processes of modernization]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Myhashko O. (2019) Korotka istoriia tvorchoi rezervatsii. Pro nashi teatry za kordonom i zakordonni v Ukraini. [A short history of creative reserve. About our theaters beyond the cordon and beyond the cordon in Ukraine]. *Tyzhden*. Vyp. 6. S. 112-121. [in Ukrainian].
7. Kovaleva M. S. (2000) Novaya filosofskaya entsiklopediya [New Philosophical Encyclopedia]. Moskva : Mysl'. [in Russian].
8. Pavi P. (2003) Slovar' teatra [Theater Dictionary]. Moskva : Yurayt. (in Russian).
9. Sapehyn B. V. (1986) Rezhysser samodeiatelnogo teatralnogo kollektiva [Director of an amateur theatrical group]. Lvov : Yskusstvo. [in Ukrainian].
10. Barkova N. A. (2015) Teatral'nye terminy i ponyatiya materialy k slovaryu [Theatrical terms and concepts materials to the dictionary]. Sankt-Peterburg : Igra. [in Russian].
11. Khoruzhenko K. M. (1997) Kul'turologiya : Entsiklopedicheskii slovar' [Culturology: Encyclopedic Dictionary]. Rostov na Donu : «Feniks». [in Russian].
12. Tymbaliuk N.M. (2003) Dozvillia v Ukraini. Teoretychni ta empyrychni aspekty [Leisure in Ukraine. Theoretical and empirical aspects]. Kyiv : DAKKKiM. [in Ukrainian].
13. Shulha R. (2006) Sotsiokulturnyi vymir khudozhnogo zhyttia v Ukraini. Kultura. Suspilstvo. Osobystist [Social and cultural vimir of artistic life in Ukraine. Culture. Suspense. Specialty]. Kyiv : Instytut sotsiologhii NANU. [in Ukrainian].